

вклучени во неколку посебни словенечки чети, а поединечно во други воени единици.

Авторот го завршува својот труд со Епилогот посветен на заемните врски меѓу Словенците и Македонците во новата братска социјалистичка заедница. Овие врски се евидентни во сите пори на општествено-политичкиот, економскиот и просветно-културниот живот.

Поместениот индекс на крајот на монографијата овозможува полесно и побрзо користење на овој труд од страна на читателот.

Авторот разработил еден мошне широк дијапазон од заемните врски на Македонија и Словенија во минатото и на тој начин ѝ овозможи на пошироката читачка публика да се запознае со севкупноста и значењето на тие врски за историјата и за сегашноста на двата народа.

Оваа монографија на Христо Андонов—Полјански, треба да биде и поттик да се појават вакви трудови во македонската историографија и за заемните врски на македонскиот народ со другите југословенски народи.

Даринка ПАЧЕМСКА

Д-р Ристо Поплазаров, МАКЕДОНСКОТО КРЕСНЕНСКО-РАЗЛОШКО ВОСТАНИЕ, Скопје, „Мисла“, 1979, 203.

Во издание на скопското издавачко претпријатие „Мисла“, неодамна излезе од печат книгата на д-р Ристо Поплазаров „Македонското Кресненско-Разлошко востание“ по повод неговата сто годишнина. Во оваа монографија, авторот за првпат, комплексно и поаргументирано врз база на расположливата архивска документација и литература, разгледува широк спектар на проблеми сврзани со овој вонредно значаен настан од македонската историја.

Монографијата содржи: предговор, четири глави со голем број поднаслови.

Во првата глава „Македонија пред востанието“ (с. II — 62) авторот најнапред се задржува на положбата на народните маси во сите краишта на Македонија со посебен осврт во областите каде што избувнува востанието. Задр-

жувајќи се на главните извори од кои произлегувале за народот многубројните страдања, односно на османскиот даночен систем и на многубројните терористички акции извршени од страна на муслиманските и черкесите злосторници, авторот меѓу другото забележува: „Давачките биле толку зголемени во Серскиот санџак што едвај на народот им останувало нешто од летнината за да се хранат зиме, сè морале да продаваат за да можат да ги намират давачките за владата, зашто инаку, кој неможел да плати колку што му се барало, го врзувале и го праќале во Мелник, каде морал да чмае неколку месеци во најгласниот затвор, ако нема кој да го заштити и да му го плати данокот“ (с. 12—13), и потоа дека „во 1876 година биле извршени многубројни терорис-

тички акции врз голем број македонски жени и особено врз девојки и невести“ (с. 15).

Авторот, во оваа глава се задржува и на односот на Македонија и големите сили за време на источната криза (1876—1878 год.), односно на Тајната конвенција склучена во Будимпешта меѓу Русија и Австро-Унгарија и на Руско-турските војни од 1877—1878 г. Сосема наместо се определени и клаузулите на Сан-Стефанскиот мировен договор од 3 март 1878 и претензиите што се криеле во заднината на оваа спогодба. Со овој договор Македонија била разделена, нејзината судбина се решавала не по пат на народна револуција, но по пат на воен разгром на Турција како резултат на Руско-турската војна од 1877—1878 година. До правилни заклучоци авторот доаѓа и по прашањето на Берлинскиот конгрес од 13 јуни до 13 јули 1878 година, кој завршил со склучување на Берлинскиот договор со кој целосно е извршена ревизија на одредбите на Сан-Стефанскиот договор. Авторот се задржува и на барањата што биле испратени од група Македонци до големите сили во предвечерието на Берлинскиот конгрес. Потоа го одбележува и собранието во Пловдив од август 1878 година на кое учествувале 50—60 Македонци од разни краишта на Македонија за да ја разгледаат нејзината судбина и положба. Авторот забележува дека ова собрание на кое учествувале: Натанаил Охридски, митрополитот Панарет, д-р Мишајков, Јосиф Ковачев и други е „прво и најголемо политичко собрание

на кое учествувале голем број македонски политички, црковни, просветни и други дејци со разни општествени и национални мислења и на кое собрание преовладувале сфаќања да се дејствува за една македонска посебност“ (с. 36). Понатаму авторот мошне импресивно ги изнесува развојните фази на ослободителното движење и другите потфати во Македонија во 60-те и 70-те години на XIX век до септември 1878 година, во кои македонскиот народ преку своето учество ги изразува стремежите за ослободување на својата татковина и дал голем придонес во ослободителното и борбеното дело на соседните народи. Ослободителното движење во Македонија во 60-те и 70-те години на XIX век до септември 1878 година авторот го разделува на четири фази, и тоа на: прва фаза (1861—1863) кога во Македонија се почувствувало оживување на балканското ослободително движење; втора фаза (1866—1869) кога на подемот на ослободителното движење е остварена значајна соработка меѓу повеќе македонски, српски, бугарски и други дејци од тоа време; трета фаза (1871—1872) во која доаѓа до израз иницијативата и акцијата за општо-балканска соработка; и најголем простор авторот посветува на четвртата фаза (1875—1878) која е и најбогатата со настани, фаза во која ослободителното движење достигнува врвна точка.

Втората глава носи наслов „Македонското Кресенско—Разлошко востание“ (63—122). Во неа најнапред врз база на голем број

податоци, факти и аргументи се обработуваат причините, идеите и подготовките за востание. Бројните турски бегалци од Бугарија и од другите области што се населија во Македонија, башибозукот и злонамерната управа со своите постапки го довеле во многу тешка положба македонското население, особено во востанатата област. Покрај тешката положба, која е една од главните причини за избувнувањето на востанието, исто така предлозите и преговорите за ослободување на Македонија и за нејзина автономија се важни фактори кои поволно влијаат врз македонските дејци за да се спроведе во дело идејата за дигање на востание. Авторот сосема правилно констатира дека за кревање на востание влијаела и провостаничката агитација на македонската емиграција и на некои други фактори во новосоздаденото кнежевство Бугарија, кои правеле обиди да го злоупотребат востанието и општо тешката положба и борбеноста на македонскиот народ за големо-бугарски цели во духот на Сан-Стефанскиот договор, но нивните обиди не се оствариле во дело. Поплазаров истакнува „речиси сите македонски дејци востанието не го замислувале како борба за приклучување на Македонија кон Бугарија, туку како борба за нејзино ослободување“ (с. 66), што значи биле против секакви присојединувачки аспирации кон туѓите држави.

Главен предуслов за успешно избувнување на востанието е тоа, што во Горно Цумајско имало концентрирано голем број ајдуч-

ки дружини составени од борци дсброволци, кои биле доста борбени и решителни. Мошне сликовито се изнесени ослободителните стремежи и желбите за македонска посебност што ги манифестирало востаничкото раководство, обичните востаници како и народот. Бидејќи во востанието земаат масовно учество селаните било како востаници или како симпатизери, во текстот доаѓа до израз покрај национално-ослободителниот карактер на востанието исто така и антифеудалниот карактер. Главна движечка сила на востанието е македонското селанство, кое е заинтересирано за трисвојување на земјата што ја обработува. Посебно внимание авторот посветува на вистинското раководство на востанието, со посебен осврт на војводите на ајдучките дружини групирани околу главниот, авторитетниот и способниот војвода Стојан Карастоилов и околу началникот на Штабот на македонското востание Димитар Поп Георгиев—Беровски.

Востаниците предводени од војводата Стојан Карастоилов на 5 октомври 1878 година извршиле победоносен напад врз турскиот гарнизон стациониран во селото Кресна, Горно Цумајско. Со секавична брзина востанието се проширило и зацврстило во реонот Каршијак каде што дејствувале со своите мали ајдучки чети војводите Златко, Иван Анастасов и Мите Јуруков, а потоа востанието се проширило во Мелничко и во соседните села. Успешниот развој на настаните во Македонија воопшто им го свртува вниманието на повеќе надворешни фактори. Мошне интересно се

презентирани несогласувањата и острите судири што настанале меѓу Трновскиот и Софискиот комитет на една страна и вистинското востаничко раководство на друга страна. Поплазаров се задржува и на востаничките раководители од типот на Натанаил Кучевишки, Мирослав Хубмаер, Адам Калмиков и други, кои не учествувале во најуспешниот период на востанието. Во средината на ноември по извршените успешни дејствија востанието се проширува и во Разлошко. Авторот истакнува дека „успешната битка за ослободување на Банско, направи добар впечаток кај населението, а додека кај Турците предизвика страв и несигурност“ (с. 104).

Авторот во оваа глава им посветува внимание и на мерките и акциите што ги преземаат турските власти за загушување на востанието, изнесувајќи бројни податоци за страдањата, за страотните и нечувени зверства направени од страна на турската војска и башибозук. Поплазаров истакнува дека „за време на турската офанзива непријателот опљачка повеќе села во Македонија и уби многу невини луѓе, жени, деца и старци“ (с. 109).

До правилни заклучоци авторот доаѓа и по прашањето дека развојот на Кресненско-Разлошкото востание и воопшто развојот на македонското национално-ослободително движење бил отежнат поради притисокот што бил вршен од страна на буржоаските големобугарски кругови и од други балкански буржоаски големодржавни кругови. Надворешното

мешање дошло до израз во повеќе контравостанички акции, кои достигнуваат врв со убиството на војводата Стојан Карастоилов и со насилното отстранување на началникот на штабот Димитар Поп Георгиев-Беровски. Поплазаров истакнува дека „големата турска офанзива (однадвор) и контра востаничката дејност на Софискиот комитет и неговите агенти, што го извршија убиството на главниот војвода Стојан Карастоилов, му нанесе уништувачки удар на востанието во долината на реката Струма, односно во областа меѓу Горна Цумаја, Разлог, Мелник, Петрич и Берово. Главните востанички сили се извлекле од офанзивата без да бидат уништени, но голем дел од нив се распрчале поради убиството на Карастоилов и воопшто поради разбивачката дејност на Софискиот комитет и на неговите агенти. Слободната територија и воспоставената востаничко-народна власт во неа речиси целосно, освен во Каршијакот, била ликвидирани. Првобитното востаничко раководство било ликвидирани, а иницијативните сили биле растурени“ (с. 122). Но и покрај сето ова, востанието иако било поразено поради надворешното мешање, народот на Македонија не се потчинил. Од таа борба тој извлекол поуки што ги исползувал во национално-ослободителното движење, кое широко ќе се разгори при крајот на XIX и почетокот на XX век.

Востаничко-народната власт во реонот Каршијак, новото востаничко раководство и неговите мерки, формирањето на единаесет

чети и нивната дејност во Македонија, одгласот на востанието меѓу македонската емиграција и некои пројави на македонска посебност, се неколку важни настани на кои авторот се задржува во третата глава под наслов “втор период на востанието” (123—154).

Во четвртата глава (155—203) авторот се осврнува на односот на големите сили (Русија, Турција, Австро-Унгарија, Англија и др.) спрема востанието и Македонија. На Берлинскиот конгрес иако големите сили се обврзале да се грижат за спроведување на реформи во Македонија, нивните обврски не се исполниле во дело.

Развојот на македонското востание ги влошило односите меѓу Русија и Турција. „Тоа предизвикало во Цариград доста голем страв, бидејќи турските власти во почетокот не ги знаеле размерите и целите на востанието и не знаеле дали зад него стои Русија“ (с. 158).

Авторот заклучува дека најзаинтересирана странска влада за задушвање на Кресненско-разлошкото востание била англиската влада. Големите сили го следеле востанието со посебен интерес и го користеле за меѓусебни напади. Тие преку своите дипломатски претставници во Македонија инсистирале да добиваат што поизворни информации за развојот на настаните во Македонија. Авторот истакнува: „Англиската влада им пратила инструкции на своите дипломатски претставници, им доделила посебни финансиски средства за да пратат свои агенти во востанати-

те области за да собираат податоци. Во Македонија на самиот терен, англискиот конзул бил мошне активен во следење на востанието и на другите настани“ (с. 169).

Во оваа глава авторот се осврнува и на коментарите за востанието што ги давал непријателскиот и пријателскиот печат, посебно авторот ги издвојува податоците, коментарите и согледувањата што се дадени во српскиот и чешкиот печат каде што македонското востание наоѓа посебен позитивен одраз. Се нагласува дека во весниците „Народни гласник“, „Српске новине“, „Исток“, „Застава“ и во други српски и чешки весници со задоволство пишувале за успесите на востаниците, за значењето на македонското востание како еден врвен Македонски настан во XIX век и како составен дел на слободољубивите потфати и стремежи на балканските народи во периодот 1875—1878 година. Авторот истакнува: „Застава“ сметала дека востанието во Македонија било еден од важните прашања што го окуpirале светот. Во врска со тоа и со аспирациите на Хабсбуршката монархија спрема Македонија „Застава“ предупредува дека мешањето преку Сараево и Нови Пазар во Солунскиот залив може да предизвика ситуација во која и Јадранското приморје ќе биде ставено на коцка“ (с. 188).

На крајот врз база на горе изнесеното можеме слободно да заклучиме дека книгата на д-р Ристо Поплазаров „Македонско-

то Кресенско-Разлошко востание“, претставува значаен придонес во нашата историографија. Оваа монографија секако ќе побуди интерес кај широката читачка публика за да се запознае со едно големо востание на македонски-

от народ против петвековното османско владеење во Македонија и во кое востание македонскиот народ ја изразил големата љубов кон слободата и правдата.

Нада ЈУРЧКОВА